
МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

Vdovichen A., Tabenska Ju., Ursakii Yu. Fiskal'ni instrumenty vplyvu na ekonomichnyj rozvytok kraj'n. *Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo*. 2022. № 3. S. 51-62. Serija. Ekonomichni nauky. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(122\)04](https://doi.org/10.31617/3.2022(122)04)

УДК 336.22.02:330.341.1(1-4)

ВДОВІЧЕН Анатолій,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту, міжнародної економіки та туризму, директор Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ
Центральна пл., 7, м. Чернівці, 58002, Україна
ORCID: 0000-0002-4496-6435
vdovichen_anatolij@chtei-knteu.cv.ua

DOI: 10.31617/3.2022(122)04

VDOVICHEN Anatolii,

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of Chernivtsi Institute of Trade and Economics of SUTE
Central Square, 7, Chernivtsi, 58002, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4496-6435
vdovichen_anatolij@chtei-knteu.cv.ua

ТАБЕНСЬКА Юлія,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ
Центральна пл., 7, м. Чернівці, 58002, Україна
ORCID: 0000-0002-8590-7829
juliatab@ukr.net

TABENSKA Julia,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, International Economics and Tourism Chernivtsi Institute of Trade and Economics of SUTE
Central Square, 7, Chernivtsi, 58002, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8590-7829
juliatab@ukr.net

УРСАКІЙ Юлія,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, міжнародної економіки та туризму Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ
Центральна пл., 7, м. Чернівці, 58002, Україна
ORCID: 0000-0002-7793-7761
julja-ursakijj@ukr.net

URSAKII Yuliia,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, International Economics and Tourism Chernivtsi Institute of Trade and Economics of SUTE
Central Square, 7, Chernivtsi, 58002, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7793-7761
julja-ursakijj@ukr.net

ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

Вступ. Поширеними заходами протидії кризовим явищам є надання цільових податкових пільг для бізнесу, зокрема тимчасове зниження податкового навантаження на оплату праці. Проте надмірний показник перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів може стримувати зростання економіки.

FISCAL INSTRUMENTS OF IMPACT ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES

Introduction. A common measure to combat the crisis is the provision of targeted tax benefits for businesses, a temporary reduction in the tax burden on wages. However, excessive redistribution of GDP through the public finance system can hold back economic growth.

© Вдовічен А., Табенська Ю., Урсакій Ю., 2022

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.
Внесок авторів є рівнозначним.

Проблема. Залежно від соціально-економічної моделі та інституційних особливостей важливо знайти оптимальну конфігурацію фіскальної політики для збільшення ділової активності, нарощування ендogenous потенціалу людського потенціалу.

Метою статті є оцінювання впливу фіскальних інструментів на економічний розвиток та обґрунтування пропозиції щодо підвищення дієвості формування фіскальної політики держави.

Методи. У ході дослідження використано системний підхід, аналіз і синтез, наукове абстрагування. Також застосовано економіко-математичні методи для оцінювання кількісного впливу фіскальних індикаторів на економічне зростання.

Результати дослідження. Оцінено вплив податкового навантаження, публічних видатків, фіскального дефіциту на економічне зростання у 23 європейських країнах протягом 2012–2021 рр. Досліджено структуру оподаткування країн – членів Європейського Союзу. Визначено особливості реалізації фіскальної політики за умов пандемії COVID-19. Обґрунтовано заходи щодо підвищення дієвості формування фіскальної політики держави в середньостроковій перспективі.

Висновки. Фіскальна політика має вагомий вплив на процеси економічного та соціального розвитку. В умовах рецесії COVID-19 держави ЄС активно використовували фіскальні стимули для підтримки економіки та доходів населення. Такі заходи одночасно включали збільшення видатків та зменшення податків з наданням цільових податкових пільг. За останні 10 років зв'язок основних фіскальних індикаторів для 23 країн – членів ЄС негативно корелює з показниками економічного зростання. Зазначене обумовлює необхідність поступового зниження частки публічних видатків у ВВП, формування й виконання збалансованого бюджету, що забезпечує макроекономічну стабільність. Важливим чинником забезпечення економічного розвитку є структура оподаткування.

Ключові слова: фіскальна політика, податки, видатки бюджету, фіскальний дефіцит, економічний розвиток.

JEL Classification: H21, H30, H62, F63.

Конфлікт інтересів: Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин з державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що не один з авторів не працює в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів і редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Вступ. Забезпечення стійкого економічного розвитку є пріоритетним завданням держави. Якість інституцій, транспарентність влади, дотримання верховенства права, відкритість і глобалізація економіки разом з виваженою державною політикою формують підвалини для інтенсивного економічного зростання. Серед важливих детермінант впливу на економічний розвиток варто виокремити фіскальну політику, інструменти якої можуть сприяти збільшенню обсягу інвестицій, зайнятості, людського капіталу.

Problem. It is important, depending on the socio-economic model and institutional features, to find the optimal configuration of fiscal policy to increase business activity, increase endogenous human potential.

The aim of the article is to assess the impact of fiscal instruments on economic development and substantiate proposals to increase the effectiveness of fiscal policy.

Methods. In the process of research the system approach, methods of analysis and synthesis, scientific abstraction are used. Economic and mathematical methods have also been used to quantify the impact of fiscal indicators on economic growth.

Results. The impact of tax burden, public expenditures, fiscal deficit on economic growth in 23 European countries during 2012–2021 has been assessed. The structure of taxation of the European Union member states has been studied. The peculiarities of the implementation of fiscal policy in the conditions of the COVID-19 pandemic are determined. Measures to increase the effectiveness of state fiscal policy in the medium term are justified.

Conclusions. Fiscal policy has a significant impact on the processes of economic and social development. In the context of the COVID-19 recession, EU countries actively used fiscal incentives to support the economy and household incomes. These measures simultaneously included increased expenditures and reduced taxes with the provision of targeted tax benefits. Over the last 10 years, the relationship between the main fiscal indicators for the 23 EU member states has been negatively correlated with economic growth indicators. This necessitates a gradual reduction in the share of public expenditure in GDP, the formation and implementation of a balanced budget that ensures macroeconomic stability. An important factor in ensuring economic development is the structure of taxation.

Keywords: fiscal policy, taxes, budget expenditures, fiscal deficit, economic development.

У період рецесії роль державного регулювання економіки посилюється, що проявляється у нарощуванні бюджетного дефіциту внаслідок падіння доходів і збільшенні видатків бюджету для фінансування пріоритетних соціально-економічних програм. Поширеним заходом протидії кризовим явищам є надання цільових податкових пільг для бізнесу, тимчасове зниження податкового навантаження на оплату праці. Разом з тим у середньо- і довгостроковому вимірах, особливо для країн, що розвиваються, надмірний показник перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів може стримувати зростання економіки.

Проблема. Залежно від соціально-економічної моделі та інституційних особливостей важливо знайти оптимальну конфігурацію фіскальної політики, щоб сприяти інтенсифікації ділової активності, нарощуванню ендогенного потенціалу людського потенціалу. Вважаємо за доцільне дослідити вплив фіскальних інструментів на економічний розвиток задля обґрунтування пропозицій щодо підвищення дієвості формування державної фіскальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу фіскальної політики на економічний розвиток викликають суттєвий інтерес серед іноземних і вітчизняних науковців. Так, Д. Байарді, П. Профета, Р. Пуглісі, С. Скебротетті у своєму дослідженні зосереджені на впливі податкової політики на економічне зростання [1]. Застосувавши методи економіко-математичного моделювання, вчені роблять висновок, що збільшення податкового навантаження призводить до уповільнення темпів зростання ВВП. Х. Хенуш, Л. Чекраборти, & С. Курана виокремили наявність суттєвого впливу публічних видатків на інновації, наукові дослідження й розробки на економічне зростання для вибірки країн G-20. Суттєвий потенціал для забезпечення стійких темпів зростання реального ВВП мають видатки бюджету на людський розвиток [2]. Д. Стойлова та Н. Патонов визначили вплив державних видатків і податкової політики на економічний підйом, обравши для аналізу Болгарію. Науковці з'ясували, що державні видатки не впливають позитивно на економічний розвиток, навіть державні інвестиції не стимулюють економічне зростання через їхню невисоку ефективність. Водночас податкова система Болгарії сконструйована так, щоб підтримувати зростання реального ВВП, насамперед через високу частку податку на додану вартість у загальній структурі податкових надходжень [3].

Оцінювання впливу інструментів бюджетно-податкової політики на соціально-економічний розвиток країни розглянуто у працях І. Чугунова. На основі аналізу дослідник визначає позитивний вплив бюджетних видатків на економіку, однак вказує на доцільність оптимізації їх структури та підвищення ефективності [4–6]. Т. Маршалок охарактеризував роль фіскальних інструментів у забезпеченні економічної рівноваги та економічного розвитку [7]. Деякі аспекти розвитку фіскальної

політики, основні засади фіскального впливу на основні макроекономічні показники прописані в публікації М. Слатвінської [8].

Метою статті є оцінювання впливу фіскальних інструментів на економічний розвиток та обґрунтування пропозицій щодо підвищення дієвості формування фіскальної політики держави.

Методи. Методологічною основою статті стали розробки закордонних і вітчизняних науковців. У процесі дослідження використано системний підхід, аналіз і синтез, наукове абстрагування. Також застосовано економіко-математичні методи для оцінювання кількісного впливу фіскальних індикаторів на економічне зростання. Для проведення аналізу використані річні показники. Джерелом статистичної інформації є бази даних Світового банку та Євростату.

Результати дослідження. Податкові надходження є найбільшим джерелом формування бюджетних доходів. Рівень податкового навантаження (співвідношення податкових надходжень до ВВП) і структура податкової системи – це два важливі чинники впливу на динаміку економічного зростання. Теоретичні концепції ґрунтуються на припущеннях, що збільшення податкового надходження може стримувати розвиток економіки. З огляду на це державі важливо враховувати необхідність наповнення бюджету для виконання своїх функцій та створювати належні умови для розвитку економіки. Для аналізу впливу рівня оподаткування на зростання реального ВВП на одну особу взято вибірку з 23 країн – членів Європейського Союзу протягом 2012–2021 рр. Для багатьох країн (16 з 23) за досліджений період спостерігається збільшення податкового навантаження (рис. 1). За індикатор у дослідженні взято співвідношення суми податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів та соціальних внесків до ВВП.

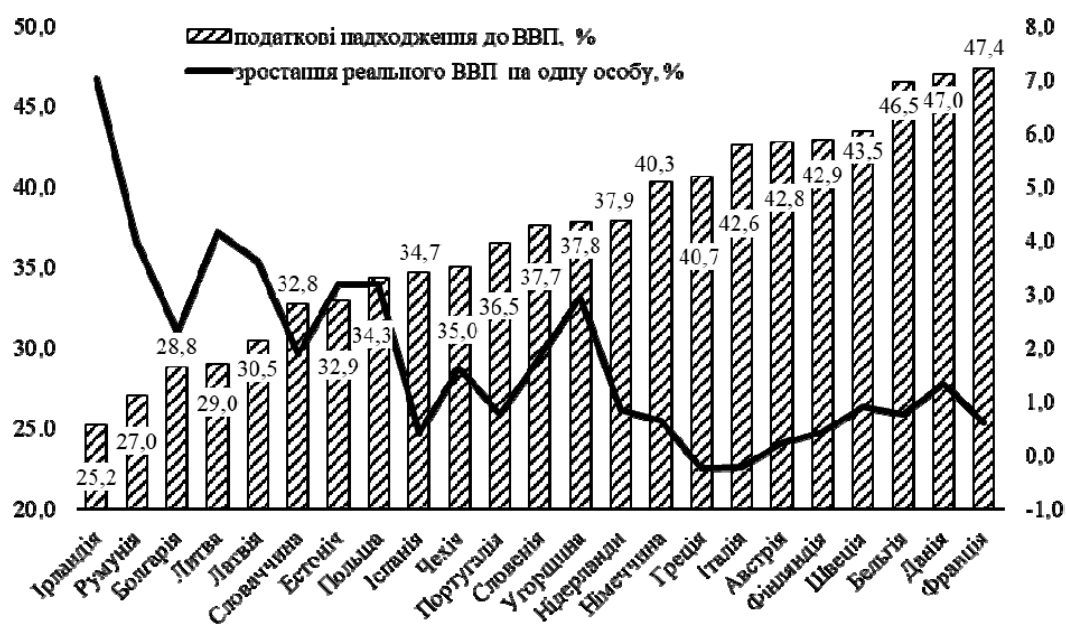

Рис 1. Середні значення частки податкових надходжень у ВВП (ліва ось) та темпи економічного зростання (права ось) за 2012–2021 рр., %

Джерело: складено авторами за даними World bank та Eurostat [9; 10].

Водночас для Ірландії, Угорщини, Бельгії зафіксовано зменшувальний тренд цього індикатора, а для чотирьох країн (Італія, Словенія, Австрія, Фінляндія) значення податкового навантаження залишилось майже незмінним. Найнижчий рівень співвідношення податкових надходжень до ВВП спостерігаємо в Ірландії, а також у країнах Центральної і Східної Європи (найменший – у Румунії, найбільший – в Угорщині), натомість найвищого рівня оподаткування досягли скандинавські країни (*тах* у Данії), та Західній Європі (*тах* у Франції).

Значення показника темпу росту реального ВВП на одну особу в дослідженій вибірці країн суттєво відрізняються. За період 2012–2021 рр. дві країни (Греція й Італія) продемонстрували щорічний економічний спад. Для дев'яти країн середні темпи економічного зростання не перевищували 1 %, натомість економіка п'яти країн Центральної і Східної Європи (країни Балтії, Румунія, Польща) зростала темпами, вищими за 3 %. Максимальний показник економічного збільшення зафіксовано в Ірландії.

Завдяки регресійному методу визначено, що для вибірки 23 країн ЄС у 2012–2021 рр. за збільшення співвідношення податкових надходжень до ВВП на 1 в. п. темпи зростання реального ВВП уповільнюються на 0.216 в. п. Зазначене свідчить про важливість пошуку оптимального рівня оподаткування, враховуючи сукупність соціально-економічних факторів та інституційний каркас економічної моделі держави. Підвищувати показник податкового навантаження шляхом збільшення ставок є гіршою опцією за розширення податкової бази, однак у будь-якому разі ці рішення впливатимуть на динаміку економічної активності. Д. Стойлова, Н. Патонов зауважують, що структура податкової системи має відчутне значення для економічного зростання в довгостроковій перспективі [3]. Одним з важливих критеріїв класифікації податків є база оподаткування: засоби виробництва або споживання. Європейська комісія у своїх аналітичних звітах розглядає податки на працю, капітал і споживання. Співвідношення цих складових системи оподаткування забезпечує відповідні умови для соціально-економічного розвитку. Вдається за раціональне розглянути структуру оподаткування й основні тенденції її зміни для наданої вибірки країн.

Здебільшого для досліджуваних країн найвищу частку у структурі оподаткування займають податки на працю. Середнє значення цього показника для вибірки становить 48.9 %. У вибірці присутня суттєва диференціація значень індикатора – від 34.8 % у Болгарії до 58.3 % у Швеції. Загалом у 13 країнах (зокрема у Швеції, Німеччині, Австрії, Нідерландах, Словаччині, Франції, Чехії, Бельгії, Данії, Естонії, Фінляндії, Словенії, Литві) питома вага податків на працю у загальній структурі оподаткування перевищує 50 %. Робоча сила є одним з наймобільніших засобів виробництва, водночас в ЄС існують серйозні

міграційні хвилі трудових мігрантів. Адже значна різниця в розмірі заробітних плат впливає на рішення працівників щодо потенційного місця подальшої роботи. Так, середньомісячна заробітна плата у Данії у 5.9 раза вища, ніж у Болгарії [10]. Оподаткування оплати праці є механізмом вирівнювання таких диспропорцій. У деяких країнах – членах ЄС на сьогодні функціонує пропорційна шкала оподаткування для податку на доходи. Єдина ставка у 10 % діє в Болгарії та Румунії; 20 % у Естонії, до 2021 р. пропорційна шкала оподаткування була у Чехії з 15 %. Розглядаючи прогресивну шкалу оподаткування, зазначимо, що у країнах Центральної та Східної Європи значно нижчі граничні ставки податку на дохід порівняно з іншими країнами ЄС. До того ж в умовах пандемії застосовували цільові податкові пільги під час оподаткування доходів. Ефективне оподаткування праці має стимулювати рівень зайнятості в економіці та зменшувати кількість домогосподарств з найнижчим рівнем доходів.

Другою за фіскальною вагомістю групою податків є податки на споживання. Середнє значення частки податків на споживання у структурі оподаткування для зазначеної вибірки у 2012–2021 рр. – 33.56 %. Значення наведеного показника коливаються у межах від 24.1 % у Бельгії до 49.5 % у Болгарії. До того ж Болгарія є єдиною країною ЄС, де фіскальна результативність податків на споживання є вищою за податки на працю. Найвищі індикатори податків на споживання (понад 40 % у загальній структурі оподаткування) також спостерігаються в Естонії, Румунії, Латвії. До групи податків на споживання входять податок на додану вартість, акцизи та мито. Найбільшу питому вагу з перелічених податків має податок на додану вартість. Особливістю його справляння у країнах – членах ЄС є функціонування диференційованої шкали оподаткування, зокрема стандартної та знижувальної ставок. Єдина ставка розміром 25 % функціонує в Данії. Зменшувальна ставка застосовується для цільової групи товарів і послуг, що мають важливе соціальне значення (окремі харчові продукти, ліки та медичні обладнання, видавництво книг і журналів тощо). Розмір стандартної ставки серед країн вибірки коливається у межах від 19 % (Румунія й Німеччина) до 27 % в Угорщині. Акцизне оподаткування в ЄС регламентується Директивами, відповідно встановлене уніфіковане мінімальне акцизне оподаткування на основні групи підакцизних товарів – пальне, алкогольні й тютюнові вироби.

З метою пом'якшення негативного впливу оподаткування на економіку країни ЄС поступово заміщують оподаткування праці податками на споживання. Сучасним трендом є поетапна субституція податкового навантаження з оплати праці на екологічні податки. Ця категорія податків нейтральна до процесів економічного зростання. До того ж значна увага серед 17 Цілей Сталого Розвитку наразі приділяється

екологічним питанням. Можливим пріоритетом для європейських країн є поступове підвищення ставок екологічних податків та одночасного зменшення оподаткування доходів фізичних осіб для найбільш малозабезпечених домогосподарств. Загалом через надходження від екологічних податків можливо фінансувати державні витрати на «зелені» інновації та інвестиції у критичну інфраструктуру. Пріоритетним є надання податкових стимулів для виробництва нових енергоощадних технологій і транспортних засобів, що відповідають високим екологічним стандартам [7].

Оподаткування капіталу значимо впливає на рівень його залучення у країну. Високий рівень конкуренції за нові інвестиції та потоки капіталу призводять до нарощування податкової конкуренції, яка загалом асоціюється зі зниженням рівня оподаткування. Загальним трендом для країн ЄС є поетапне зменшення ставок корпоративного податку й застосування цільових податкових преференцій для забезпечення притоку інвестицій, а також заохочення реінвестування. Середнє значення податків на капітал у структурі оподаткування для вибірки 23 країн – членів ЄС становить 17.5 %. Значення наданого показника коливається від 7.9 % у Естонії до 24.2 % в Ірландії. Естонія єдина країна з-поміж представленої вибірки, яка застосовує податок на виведений капітал, в інших країнах справляється класичний податок на прибуток. В Естонії ж оподаткування прибутку відкладається до тих пір, поки його не буде розподілено у вигляді дивідендів, коригування трансфертного ціноутворення тощо. Естонська модель створює можливості для реінвестування та накопичення капіталу шляхом використання інструментарію фіскальної політики. В Ірландії присутня диференційована шкала оподаткування податком на прибуток: так, розмір стандартної ставки становить 12.5 %, вища за розміром 25 % застосовується для прибутку підприємств-резидентів за межами Ірландії, а також прибутку від торгівлі землею, видобутку нафти тощо.

Роль публічних видатків у забезпеченні соціально-економічного розвитку є питанням глибокої й широкоохоплюючої дискусії ділових та експертних кіл. Р. Барро пропонує визначити категорії найбільш «дружніх» до економічного зростання видатків та сконцентруватись на їхньому фінансуванні податками, які мають найменш деструктивний економічний вплив [11]. І. Чугунов зазначає, що, окрім стимулюючого ефекту для економічного розвитку, видатки бюджету мають суттєве значення для забезпечення соціальної стабільності в суспільстві й розвитку людського потенціалу, що є важливим ендогенним чинником економічного зростання [6]. За останнє десятиліття середнє значення частки публічних видатків у ВВП у 23 країнах-членах становило 45.95 %. Діапазон значень цього показника досить широкий (таблиця).

Частка публічних видатків у ВВП у країнах – членах ЄС, %

Країна	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ірландія	42.5	40.6	37.6	29.1	28.1	26.2	25.3	24.2	27.3	24.9
Литва	36.2	35.6	34.7	35.2	34.2	33.2	34.0	34.8	42.9	38.7
Румунія	37.6	35.6	35.4	36.1	34.6	33.5	34.8	36.2	42.0	39.9
Болгарія	34.3	37.8	43.2	40.4	34.8	35.4	37.0	36.3	42.0	43.1
Латвія	38.8	38.5	38.9	38.6	37.5	38.7	39.4	38.2	43.3	44.9
Естонія	39.2	38.4	37.8	39.5	39.4	39.2	39.4	39.4	45.9	42.3
Чехія	44.7	42.7	42.6	41.9	39.8	39.0	40.6	41.1	47.3	46.4
Словаччина	41.3	42.6	43.4	45.7	42.7	39.6	39.8	40.7	45.3	46.8
Польща	43.1	43.0	42.6	41.7	41.1	41.3	41.5	41.8	48.2	44.2
Нідерланди	46.9	46.6	45.9	44.7	43.6	42.4	42.2	42.0	47.6	46.3
Іспанія	49.5	46.4	45.3	44.1	42.5	41.3	41.8	42.3	51.8	50.6
Німеччина	44.9	44.9	44.3	44.1	44.4	44.2	44.3	45.0	50.8	51.5
Португалія	48.9	49.9	51.7	48.2	44.8	45.4	43.2	42.5	49.3	48.1
Угорщина	49.1	50.0	50.0	50.4	46.8	46.7	46.1	46.0	51.2	47.9
Словенія	49.4	60.3	50.8	48.7	46.2	44.1	43.5	43.3	51.3	49.1
Швеція	51.0	51.6	50.7	49.3	49.7	49.2	49.8	49.1	52.6	50.2
Італія	50.6	51.0	50.9	50.3	49.1	48.8	48.4	48.5	57.0	55.5
Австрія	51.2	51.6	52.4	51.1	50.1	49.3	48.7	48.6	57.0	55.9
Данія	58.0	55.8	55.2	54.5	52.5	50.5	50.5	49.5	53.4	51.0
Греція	56.7	62.8	50.7	54.1	49.9	48.5	48.5	47.9	59.9	56.9
Бельгія	56.5	56.1	55.6	53.7	53.1	52.0	52.3	51.9	59.2	54.8
Фінляндія	55.4	56.8	57.3	56.5	55.6	53.6	53.3	53.3	57.1	54.9
Франція	57.1	57.2	57.2	56.8	56.7	56.5	55.6	55.4	61.4	59.2

Джерело: складено автором на основі даних Eurostat [10].

У досліджуваному часовому діапазоні не можна визначити чіткого тренду зміни показника співвідношення видатків до ВВП. Водночас характерною особливістю для всіх країн є суттєве нарощування видатків у період пандемії COVID-19. У середньому для європейських країн публічні видатки у 2020 р. вищі проти 2019 р. на 6.3 % ВВП. Для протидії негативним наслідкам пандемії та встановлених економічних обмежень держава збільшила обсяг виплат на соціальну допомогу, сферу охорони здоров'я, економічну діяльність. Ключовим напрямом державних витрат є програми збереження робочих місць та підтримки рівня доходів найнятих працівників і самозайнятих осіб.

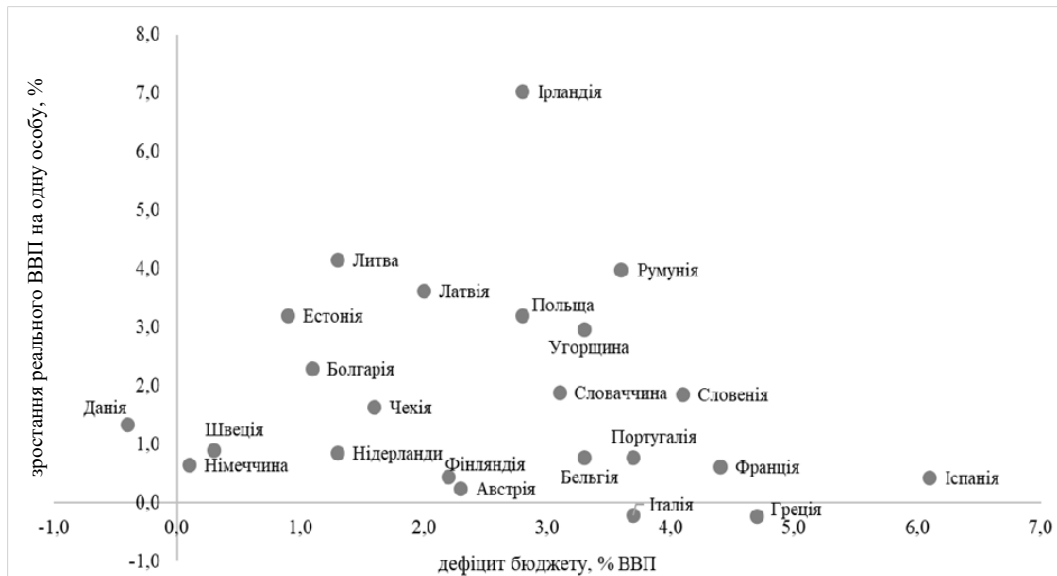
В окремих регіонах країн, які найбільше постраждали від COVID-19, державна та місцева влада компенсувала частку витрат на

оплату комунальних послуг. Відносно ВВП найбільше зросли видатки у Греції – на 12 в. п., Іспанії – 9.5 в. п., Італії – 8.5 в.п. У зазначених країнах найвища частка туристичної галузі в економіці, яка суттєво постраждала від локдаунів, тому уряди цих країн виділяли додаткове фінансування на підтримку туристичної індустрії. Суттєве значення державної підтримки зафіксовано в Італії [12].

Методом регресії визначено, що для 23 країн ЄС у 2012–2021 рр. за збільшення співвідношення державних видатків до ВВП на 1 в. п. темпи зростання реального ВВП уповільнюються на 0.125 в. п. Це свідчить про те, що нарощування надалі частки держави в економіці не призведе до інтенсифікації економічного зростання. У середньостроковій перспективі важливо поступово зменшувати частку публічних видатків у ВВП, сконцентрувавшись на підвищенні ефективності видаткової частини бюджету і позабюджетних фондів. С. Ходжич, А. Демітровіч, Е. Бечіч зауважують, що стимулювати економічний розвиток можуть лише продуктивні видатки бюджету – на науку та дослідження, інфраструктуру тощо [13]. Формування фіскальної політики має враховувати економічну циклічність, ґрунтуватись на системному підході. Фіскальна політика є значущим фактором впливу на економічне зростання на різних стадіях економічного циклу [14].

Важливим індикатором оцінювання стану публічних фінансів і фіскальної політики є розмір бюджетного дефіциту. У міжнародній практиці використовується показник співвідношення цього дефіциту до ВВП. Маастрихтські критерії визначають еталонний показник бюджетного дефіциту на рівні 3 % ВВП у межах економічного циклу. Звісно, що в періоди рецесій чи економічних катаклізмів такий показник може зростати, як це спостерігалось у період світової фінансової кризи 2008–2009 рр. та пандемії *COVID-19* у 2020–2021 рр. Адже, збільшуючи дефіцит у період економічного спаду, держави стимулюють економічне відновлення та забезпечення соціальної стабільності. У період пандемії поширеною практикою стало надання цільових податкових пільг (зокрема щодо податку на доходи, ПДВ і корпоративного податку) та збільшення видатків на фінансування програм охорони здоров'я, соціального захисту, підтримки зайнятості тощо. Так, у 2020 р. під час найжорсткіших локдаунів і рестрикцій відбулось суттєве зростання бюджетного дефіциту. Розмір дефіциту у 2020 р. для 5 країн вибірки (Бельгії, Румунії, Італії, Греції та Іспанії) перевищив 9 % ВВП. За останні десять років для представленої вибірки країн найвище середнє значення частки дефіциту в ВВП зафіксовано для Іспанії – 6.08 %, Греції – 4.68 %, Франції – 4.4 %. Натомість у Данії бюджет зведено з профіцитом у розмірі 0.41 % ВВП, показник дефіциту у Естонії, Німеччині і Швеції не перевищив 1 % ВВП в аналізованому періоді (рис. 2).

Рис. 2. Взаємозв’язок бюджетного дефіциту та економічного зростання в європейських країнах за 2012–2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних *World bank* та *Eurostat* [9; 10].

Як видно з *рис. 2*, у країнах, які демонстрували найгірші темпи зростання реального ВВП, дефіцит бюджету перевищує 3.5 % ВВП (Греція, Італія, Іспанія, Франція). Водночас навіть за умови помірної дефіциту в Німеччині, Австрії, Фінляндії, Швеції, Нідерландах темпи зростання ВВП на одну особу є низькими. У країнах з найвищими темпами економічного підйому (Центральної й Східної Європи) бюджетний дефіцит є нижчим за 3.5 % ВВП. Методом регресії виявлено, що за останню декаду за збільшення співвідношення дефіциту бюджету до ВВП на 1 в. п. темпи економічного зростання уповільнювались на 0.21 в. п. за недостатньої щільності взаємозв’язку цих індикаторів. Неокласичний підхід демонструє, що фіскальний дефіцит не є ключовим фактором впливу на економічне зростання, адже в довгостроковій перспективі для розвитку економіки найсуттєвішими чинниками є технології та інвестиційний капітал.

Водночас держава фінансує бюджетний дефіцит шляхом випуску боргових зобов’язань або збільшенням податкових ставок чи бази оподаткування. Суб’єкти господарювання, які є потенційними інвесторами, зокрема й за кордоном, чітко усвідомлюють, що більший розмір дефіциту може в майбутньому позначитися на підвищенні рівня оподаткування та знижує маневровість фіскальної політики щодо забезпечення підприємницьких стимулів.

Крім того, постійна необхідність фінансування бюджету позначається на ефекті заміщення. Залучаючи запозичення на борговому ринку, держава зменшує обсяг інвестиційного ресурсу суб’єктів господарювання, стримуючи економічну активність. Для країн з трансформаційною економікою зростання обсягів дефіциту супроводжується збільшенням вартості обслуговування державного боргу, що сприч-

иняє посилення інфляційних очікувань в економіці та нарощування боргового навантаження на бюджет. Тож у довгостроковому вимірі пріоритетом фіскальної політики є формування й виконання збалансованого бюджету, що забезпечує макроекономічну стабільність та основу для стійкого економічного зростання.

Водночас повномасштабна війна в Україні актуалізувала потребу нарощування видатків на сферу оборони та безпеки у європейських країнах, що відображається на показниках фіскального дефіциту середньострокового періоду. Війна значним чином вплинула на пріоритети фіскальної політики країн ЄС щодо збільшення фінансування армій і закупівлі озброєнь та оптимізації інших категорій видатків.

Висновки. Фіскальна політика здійснює вагомий вплив на процеси економічного та соціального розвитку. В умовах рецесії COVID-19 країни ЄС активно використовували фіскальні стимули для підтримки економіки та доходів населення. Такі заходи одночасно включали збільшення видатків та зменшення податків з наданням цільових податкових пільг. Ключовим пріоритетом було фінансування програм зі збереження робочих місць і підтримки доходів населення, забезпечення належного функціонування системи охорони здоров'я. За останні 10 років зв'язок основних фіскальних індикаторів для 23 країн – членів ЄС, зокрема податкового навантаження, частки публічних видатків і дефіциту у ВВП негативно корелює з показниками економічного зростання. Зазначене зумовлює необхідність поступового зниження частки публічних видатків у ВВП, формування й виконання збалансованого бюджету, що забезпечує макроекономічну стабільність та основу для стійкого розвитку економіки.

Важливе значення для забезпечення економічного розвитку має структура оподаткування. З метою пом'якшення негативного впливу оподаткування на економіку країни ЄС поступово заміщують оподаткування праці податками на споживання. Ефективне оподаткування праці має стимулювати рівень зайнятості в економіці та зменшувати кількість домогосподарств з найнижчим рівнем доходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., & Scabrosetti, S. (2019). Tax policy and economic growth: does it really matter?. *International tax and public finance*, 26(2), 282-316.
2. Hanusch, H., Chakraborty, L., & Khurana, S. (2017). Fiscal policy, economic growth and innovation: An empirical analysis of G20 countries. *Levy Economics Institute, Working Paper*, (883).
3. Stoilova, D., & Patonov, N. (2020). Fiscal Policy and Growth in a Small Emerging Economy: The Case of Bulgaria. *Society and Economy*, 42(4), 386-402.
4. Chugunov, I., & Makohon, V. (2019). Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), 213-217.
5. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., & Nikitishin, A. (2021). Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 42-52.
6. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

7. Маршалок Т. Я. Фіскальні імперативи економічної рівноваги: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 382 с.
8. Слатвінська М. О. Фіскальна політика: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: Атлант, 2018. 462 с.
9. The official website of World Bank. URL: <https://www.worldbank.org>.
10. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>.
11. Barro, R. J. (2003). Determinants of economic growth in a panel of countries. *Annals of economics and finance*, 4, 231-274.
12. Di Pietro, M., Marattin, L., & Minetti, R. (2020). Fiscal policies amid a pandemic: The response of Italy to the COVID-19 crisis. *National Tax Journal*, 73(3), 927-950.
13. Hodžić, S., Demirović, A., & Bečić, E. (2020). The relationship between fiscal policy and economic growth in CEE countries. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, 38(2), 653-666.
14. Chirwa, T. G., & Odhiambo, N. M. (2016). Macroeconomic determinants of economic growth: A review of international literature. *The South East European Journal of Economics and Business*, 11(2).

REFERENCES

1. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., & Scabrosetti, S. (2019). Tax policy and economic growth: does it really matter?. *International tax and public finance*, 26 (2), 282-316 [in English].
2. Hanusch, H., Chakraborty, L., & Khurana, S. (2017). Fiscal policy, economic growth and innovation: An empirical analysis of G20 countries. *Levy Economics Institute, Working Paper*, 883 [in English].
3. Stoilova, D., & Patonov, N. (2020). Fiscal Policy and Growth in a Small Emerging Economy: The Case of Bulgaria. *Society and Economy*, 42(4), 386-402 [in English].
4. Chugunov, I., & Makohon, V. (2019). Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), 213-217 [in English].
5. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., & Nikitishin, A. (2021). Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 42-52 [in English].
6. Chugunov, I. Ja. (2021). Bjudzhetna strategija suspil'nogo rozvytku. [Budget strategy of social development]. Kyi'v: Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t [in Ukrainian].
7. Marshalok, T. Ja. (2019). Fiskal'ni imperatyvy ekonomichnoi' rinvovagy: monografija [Fiscal imperatives of economic equilibrium: monograph]. Ternopil': TNEU [in Ukrainian].
8. Slatvins'ka, M. O. (2018). Fiskal'na polityka: teoriya, metodologija, praktyka: monografija [Fiskal'na polityka: teoriya, metodologija, praktyka: monografija]. Odessa: Atlant [in Ukrainian].
9. The official website of World Bank. <https://www.worldbank.org> [in English].
10. The official website of Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat> [in English].
11. Barro, R. J. (2003). Determinants of economic growth in a panel of countries. *Annals of economics and finance*, 4, 231-274 [in English].
12. Di Pietro, M., Marattin, L., & Minetti, R. (2020). Fiscal policies amid a pandemic: The response of Italy to the COVID-19 crisis. *National Tax Journal*, 73(3), 927-950 [in English].
13. Hodžić, S., Demirović, A., & Bečić, E. (2020). The relationship between fiscal policy and economic growth in CEE countries. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, 38(2), 653-666 [in English].
14. Chirwa, T. G., & Odhiambo, N. M. (2016). Macroeconomic determinants of economic growth: A review of international literature. *The South East European Journal of Economics and Business*, 11(2) [in English].

Надійшла до редакції 06.05.2022.

Прийнято до друку 07.06.2022.

Публікація онлайн 24.06.2022.